

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

POSITIVE EXPERIENCE IN FORENSIC ACTIVITY

УДК 343.98

DOI: 10.37025/1992-4437/2022-37-1-79

О. А. Недашківська, старший судовий експерт
сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності,
Житомирський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Житомир
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2568-0201>
email: persik.emir@gmail.com
тел.: +38(093)750-88-98

Т. Є. Недашківська, кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янських і германських мов,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1131-4630>
email: meganed777@gmail.com
тел.: +38(067)424-24-82

ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІЦІЇ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ЩОДО ЕКСПЕРТНОЇ ІНІЦІАТИВИ

Мета статті – проаналізувати когніцію респондентів щодо експертної ініціативи, застосовуючи такий засіб дослідження, як експеримент, а також сформулювати пропозиції для реалізації права експертної ініціативи в практичній діяльності судового експерта. **Методологія.** Для досягнення поставленої мети та розв'язання зумовлених нею завдань застосовано загальнонаукові та спеціальні методи. Серед них соціологічний, за допомогою якого наукові висновки підтверджено результатами анкетування працівників експертних підрозділів, вербально-комунікативні методи як група психологічних та психодіагностичних методів на основі письмового спілкування із застосуванням елементів статистичної методики. **Наукова новизна.** Визначено рівень володіння судовими експертами понятійним апаратом у сфері права експертної ініціативи та опанування навичок реалізації такого права на практиці, баланс у системі теоретичних і практичних знань. Обґрунтовано необхідність систематизації знань, гармонізації нормативно-правової бази та подальшої алгоритмізації дій судових експертів у межах правового поля. **Висновки.** За допомогою експерименту як засобу дослідження проаналізовано когніцію респондентів щодо експертної ініціативи. У результаті з'ясовано, що атестовані судові експерти Експертної служби МВС України, які взяли участь в анкетуванні, номінально володіють понятійним апаратом у галузі експертної ініціативи, але не мають чіткого усвідомлення процесуальних особливостей можливої реалізації такого права в практичній роботі в разі потреби. Отримані результати систематизовано, при цьому визначено ступінь виконання поставлених завдань та ефективність методики проведення анкетування загалом. Встановлено рівень володіння респондентами понятійним апаратом у галузі права експертної ініціативи, а також можливості його реалізації на практиці. Сформульовано пропозиції щодо реалізації права експертної ініціативи у практичній діяльності судових експертів, що полягають у необхідності чіткої нормативно-правової регламентації права експертної ініціативи як специфічної правової категорії в частині підвищення рівня якості висновку судового експерта та, відповідно, забезпечення виконання основних принципів правосуддя – законності, прозорості та неупередженості, яких мають дотримуватися правові держави; удосконалення нормативно-правової бази у зазначеній сфері, а також подальшої гармонізації вітчизняного законодавства; розроблення чіткого механізму з реалізації права експертної ініціативи в практичній роботі судових експертів у разі такої потреби, що сприятиме підвищенню якості проведених ними досліджень та чіткому дотриманню принципів правосуддя в цілому, а також встановленню істини, забезпечить судового експерта від психологічного навантаження, пов'язаного з настанням відповідальності за прояв експертної ініціативи.

Ключові слова: експертна ініціатива; право експертної ініціативи; судовий експерт; експеримент; анкетування; законодавча регламентація; когніція.

Вступ

Сучасний курс Української держави на тотальну діджиталізацію (*Pro skhvalennia Kontseptsii*, 2018) усіх сфер суспільного життя в умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, трансформації глобальних світових політико-комунікаційних процесів потребує своєчасного реагування на виклики сьогодення. Проте становлення правової держави цифрового зразка та її подальше ефективне функціонування, убачається, доцільно розглядати в контексті перманентного реформування та розвитку законотворчого процесу в умовах інформаційного суспільства (Orlovska, Kakhovych, & Kvaktun, 2019; Mkhitarian, 2020; Sychenko, Puhach, Marenichenko, & Khytko, 2020), зважаючи, зокрема, на підвищення рівня злочинності, безперервне удосконалення технологій злочинної діяльності, а також поглиблення процесів маргіналізації та посилення соціального напруження в суспільстві. Водночас дедалі більшої ваги як процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні набуває висновок експерта (Shostko, Podilchak, 2020; Bali, Edmond, Ballantyne, Kemp, & Martire, 2020). Підвищується роль судового експерта як обізнаної особи, яка володіє спеціальними знаннями і практичними навичками, потрібними для відповідних експертних досліджень (Nadizhko, 2020; Sivchuk, 2021), зумовлюючи необхідність безперервного самовдосконалення, гнучкості в пристосуванні до нових реалій (Fusaro, 2004; Vermeylen, 2010).

Тож, з огляду на динамічність суспільних процесів, потребу відповідати мінливим умовам сучасності важливого значення в професійній діяльності судового експерта набуває досить специфічне поняття експертної ініціативи як законодавчо закріпленої можливості судового експерта виходити за межі запитання, поставленого ініціатором призначення судової експертизи, що дає змогу забезпечити більшу гнучкість взаємодії в системі судовий експерт – ініціатор (Nedashkivska, O., 2020). Тому на часі – обґрунтування теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо реалізації права експертної ініціативи під час виконання поставлених перед судовим експертом завдань. При цьому гіпотетична необхідність реалізації такого права на практиці потребує усвідомлення судовим експертом самого поняття експертної ініціативи, її меж та можливості застосування (Shcherbaniuk, 2018, s. 184).

Проблематику реалізації експертної ініціативи в кримінальному процесі досліджували, зокрема, В. Г. Гончаренко, Н. І. Клименко, В. В. Ковален-

ко, В. К. Лисиченко, М. В. Салтевський, І. В. Пиріг, І. Я. Фрідман, М. Г. Щербаковський та ін. Проте цей напрям висвітлено фрагментарно, а окремі його аспекти доволі дискусійні. Щодо розуміння поняття, підстав, меж, доцільності застосування права експертної ініціативи погляди науковців різняться, бракує й законодавчо врегульованого чіткого механізму його реалізації. Наприклад, деякі науковці саму сутність поняття експертної ініціативи розглядають крізь призму наукової компетенції судового експерта як носія спеціальних знань у галузі з можливістю їх застосування на практиці в результаті набуття професійного досвіду (Belkin, 1997, s. 114, 329). Інші експертну ініціативу вважають складником компетенції судового експерта, що входить фактично до кола його повноважень, закріплених на законодавчому рівні (Klyumenko, 2007).

Працюючи в окресленому векторі, дослідники сьогодні вивчають, серед іншого, такі проблемні питання: право експертної ініціативи з позиції юридичної герменевтики (Boitsov, 2019); явище «експертна ініціатива» в межах експертної профілактики (Dikevych, 2019); право експерта заявляти клопотання, пов'язані з призначенням і провадженням судової експертизи, як реалізація експертної ініціативи (Diakonova, 2019); феномен поняття «експертна ініціатива» та сучасні проблеми її реалізації в цифровому суспільстві (Nedashkivska, O., 2020); когнітивні механізми, які лежать в основі судової експертизи (Grown, & Martire, 2020); клопотання як процесуальна форма реалізації судовим експертом права на експертну ініціативу (Nedashkivska, O., 2021) тощо.

А втім, науковий доробок у галузі експертної ініціативи має, здебільшого, теоретичний характер. Водночас масштабних прикладних досліджень, зважаючи на такий суб'єктивний чинник, як, власне, факт усвідомлення судовим експертом права експертної ініціативи та можливості його реалізації в практичній роботі, бракує. При цьому експеримент як засіб дослідження когніції судового експерта щодо експертної ініціативи не застосовувався, зумовлюючи актуальність обраної тематики.

Мета й завдання дослідження

Мета статті – проаналізувати когніцію респондентів щодо експертної ініціативи, застосовуючи такий засіб дослідження, як експеримент, а також сформулювати пропозиції для реалізації права експертної ініціативи в практичній діяльності судового експерта.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

з'ясувати за допомогою експерименту як засобу дослідження когніції (зокрема методом анкетування) рівень володіння судовими експертами понятійним апаратом у галузі експертної ініціативи, усвідомлення підстав, меж і можливостей її реалізації в їхній практичній діяльності;

систематизувати отримані результати з метою визначення ступеня виконання поставлених завдань та ефективності методики проведення анкетування загалом;

сформулювати пропозиції щодо реалізації права експертної ініціативи в практичній діяльності судових експертів.

Виклад основного матеріалу

У загальноживаному розумінні експертна ініціатива являє собою встановлення експертом на власний розсуд фактів та обставин, які не передбачені експертним завданням, але мають значення для справи (Gorbulinskaia, 2017, s. 42, as cited in Belkin, 2000, s. 91). Номінально право експерта на експертну ініціативу окреслено кримінальним процесуальним законодавством України (*Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, 2012, st. 69, ch. 3, p. 4) і законодавством України про судову експертизу (*Pro sudovu ekspertyzu*, 1994, st. 13, ch. 1, p. 2), передбачаючи гіпотетичну можливість судового експерта на власний розсуд у разі виявлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, викласти такі відомості, з приводу яких не були поставлені запитання.

Так, судовий експерт має право (*Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, 2012, st. 102, ch. 3) у висновку зазначити відомості, виявлені в процесі проведення дослідження, що на його думку можуть мати значення для кримінального провадження.

Експертна ініціатива у вужчому розумінні вбачається кримінальною процесуальною категорією, згідно з якою експерт під час дослідження конкретних об'єктів упевнюється в можливості вийти за межі сформульованого ініціатором завдання та реалізує її, формулюючи додаткові відомості, які стосуються предмета доказування (Voitsov, 2019, s. 118).

Отже, право експертної ініціативи сучасне законодавство регламентує формально. При цьому бракує будь-якого механізму можливої реалізації такого права попри наукове обґрунтування її ефективності щодо забезпечення справедливого судочинства високого рівня (Nedashkivska, O., 2021, s. 170). Тому, з нашого погляду, постала об'єктивна потреба не тільки в забезпеченні всебічної правової регламентації в галузі експертної ініціативи, а й у створенні прозорого та чіткого

механізму реалізації права експертної ініціативи в практичній роботі судового експерта.

Так, для з'ясування реальної ситуації щодо володіння понятійним апаратом, усвідомлення основних аспектів права експертної ініціативи, а також можливості чи необхідності його реалізації в практичній роботі серед судових експертів проведено експериментальне дослідження, при цьому виявлено такі основні його етапи:

1. Підготовчий – опрацьовано масив наукових праць і досліджень у галузі експертної ініціативи, розглянуто норми чинного законодавства в частині права експертної ініціативи, у результаті чого, беручи до уваги науковий доробок фахівців (in particular Kopets, 2010; Iakovleva, 2014), визначено тригерні запитання для проведення дослідження, а також коло потенційних респондентів.

1.1. Збирання та аналізування теоретичного матеріалу – проаналізовано історичну складову у формуванні поняття експертної ініціативи, а також думки стосовно можливості та доцільності реалізації права експертної ініціативи, стан сучасних досліджень у контексті меж поняття експертної ініціативи, процесуальних можливостей її виявлення.

1.2. Систематизування й аналізування нормативно-правової бази – опрацьовано нормативно-правові акти, положення яких тією чи іншою мірою регламентують відносини в галузі. Зокрема, з'ясовано, що право експертної ініціативи фактично не регламентовано, його законодавче закріплення має декларативний характер, будь-яких механізмів реалізації такого права бракує.

1.3. Визначення кола суб'єктів (потенційних респондентів) – зважаючи на сферу застосування чинних положень і нормативно-правову регламентацію відносин процесуального характеру між ініціатором призначення експертизи та судовим експертом, відповідно до завдань судової експертизи та змісту експертної ініціативи як засобу забезпечення (серед інших) повного, усебічного та об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження основними суб'єктами опитування є судові експерти, у яких безпосередньо в процесі виконання поставленого перед судовою експертизою завдання може виникнути потреба реалізації права експертної ініціативи.

Потенційними суб'єктами дослідження можуть бути слідчі, дізнавачі, а також прокурори, судді як учасники досудового розслідування та судового розгляду, які мають чітко орієнтуватися в необхідності реалізації права експертної ініціативи в конкретному провадженні з метою забезпечити максимальну якість та ефективність у частині встановлення істини в кримінальному

провадженні, забезпечення прозорості та справедливості правосуддя.

Найбільш ефективною, убачається, є синергія в системі ініціатор / виконавець щодо розуміння особливостей права експертної ініціативи та доцільності його використання в кожному конкретному випадку.

1.4. Визначення кола запитань – мету дослідження трансформовано в запитання анкети, зважаючи на висновки, зроблені внаслідок аналізу результатів попередніх етапів щодо місця права експертної ініціативи як процесуальної категорії в чинному законодавстві з огляду на специфіку можливої доцільності реалізації такого права на практиці. При цьому виокремлено такі два блоки: загальні (містять інформацію про посаду респондента із зазначенням структурного підрозділу, освіти із зазначенням спеціальності, а також стаж роботи на посаді, що дасть змогу сформулювати уявлення про професійний профіль опитуваного) та проблемні (складається з десяти запитань процесуального характеру, кожне з них передбачає п'ять варіантів відповідей, серед яких правильна одна; запитання розроблені в такий спосіб, щоб результати відповідей на них давали змогу з'ясувати рівень володіння респондентами понятійним апаратом у сфері експертної ініціативи та процесуальними особливостями можливої реалізації права експертної ініціативи на практиці). Авторська методика з формулювання запитань передбачає можливість подальшого оцінювання рівня когніції, тобто розуміння респондентом законодавчих нюансів у галузі, відповідальності за порушення законодавства в разі некоректного застосування норм права.

1.5. Формування бланка анкети структурованими блоками запитань. При цьому, щоб нейтралізувати можливість настання негативного психологічного стану респондента через побоювання наслідків анкетування або тиску третіх осіб, зважали на необхідність забезпечити анонімність дослідження як однієї з обов'язкових умов успішного анкетування. Візуалізуючи текст бланка анкети, ґрунтувалися на принципах логічності, читабельності та легкості сприйняття інформації. Запитання анкети сформульовано так, щоб не виникало технічних труднощів у процесі анкетування (Ballod, 2019; Churikov, 2020, s. 14).

1.6. Розроблення методики проведення – ґрунтувалися на загальному методі анкетування, щоб отримати необхідну інформацію для складання відповідних статистичних або динамічних уявлень про конкретні явища, питання тощо. Зокрема, для збирання інформації (з'ясування факту розуміння судовими експертами поняття експертної ініціативи, ставлення судових експер-

тів до права експертної ініціативи та можливості його реалізації з найменшими затратами) та з метою високого рівня масовості дослідження послуговувалися як засобом опитування спеціально оформленим списком запитань – анкетною. Головною особливістю методу анкетування становила анонімність дослідження (особа респондента не фіксувалася).

Контакт із респондентом – мінімальний, щоб чітко дотримуватися плану дослідження, оскільки процедуру «питання / відповідь» суворо регламентовано.

За типом контакту – очне анкетування, із суцільною повнотою охоплення, за кількістю респондентів – аудиторне анкетування. Експеримент тривав упродовж 2019–2020 рр., до оголошення карантину.

2. Анкетування – передбачає обов'язковий інструктаж респондентів і власне процедуру анкетування, що технічно забезпечена. Загальна кількість респондентів становила 106 осіб – атестованих судових експертів Експертної служби МВС України, які представляють усі області України.

2.1. Інструктаж – проводили безпосередньо перед опитуванням, до того як респонденти отримали бланк анкети. Для чистоти експерименту роз'яснювали правила його заповнення та умови анкетування. При цьому, аби усунути можливість трансляції чужої думки, користуватися будь-якими друкованими та електронними ресурсами, розмовляти між собою заборонялося. Застосовували принцип добровільної та анонімної участі в анкетуванні. Час процедури обмежувався 15 хв.

2.2. Технічне забезпечення процедури анкетування – полягало в наданні приміщення для проведення дослідження та забезпеченні кожного респондента бланком анкети та ручкою.

3. Оброблення результатів – сортування та вибракування зіпсованих бланків анкет, математичне зчитування та фіксування результатів.

3.1. Сортування та вибракування бланків анкет – попередня перевірка кількості недійсних анкет: порожніх, некоректно заповнених (що містять більше ніж одну відповідь) і сумнівної достовірності (із виправленнями).

3.2. Математичне зчитування результатів – із застосуванням функції «Ключ опитування» з'ясовано номінальну кількість правильних і неправильних відповідей.

3.3. Фіксування результатів підрахунків – для зручності у вигляді таблиць з відповідними позначками щодо кожної категорії відповідей на окреме запитання.

4. Аналізування та розшифрування отриманих даних – визначення профілю респондента,

з'ясування номінальної кількості позитивних і негативних відповідей, за допомогою подальшого трифакторного аналізу отриманих результатів за кожним запитанням виведення відсоткового співвідношення отриманих показників, формування понятійного апарату профілю респондента та уза-

гальнення отриманих результатів із подальшим формуванням висновків дослідження.

4.1. Визначення профілю респондента на основі опрацювання отриманих відповідей на перший блок запитань анкети (табл. 1).

Таблиця 1

Результати опрацювання першого блоку запитань анкети

Респонденти	Посада	Судовий експерт	49		
		Усього: 106		Старший судовий експерт	7
Головний судовий експерт	8				
Завідувач сектору	19				
Завідувач відділу	4				
Не зазначено	19				
Стаж: min 2 місяці max 19 років	Освіта (спеціальність)			Юридична	17
				Економічна	17
		Технічна	8		
		Судова експертиза	2		
		Хімічна	1		
		Товарознавство	1		
		Не зазначено	60		

4.2. Визначення номінальної кількості позитивних і негативних відповідей на запитання другого блоку анкети (табл. 2) на основі зафіксованих результатів.

Таблиця 2

Запитання другого блоку анкети

№ п/п	Запитання
1	Відповідно до законодавства України експерт має право...
2	Експерт має право з власної ініціативи викласти відомості, про які йому не поставлено запитань, якщо...
3	У разі коли експерт із власної ініціативи виклав у своєму дослідженні відомості, про які йому не поставлено запитань відповідно до чинного законодавства України, такий експерт притягуватиметься до відповідальності...
4	У разі коли експерту з власної ініціативи необхідно викласти у своєму дослідженні відомості, про які йому не поставлено запитань відповідно до чинного законодавства України, такий експерт у визначеному законом порядку повинен отримати на це дозвіл у...
5	Експертна ініціатива – це...
6	Відповідно до процесуального законодавства України збиранням із власної ініціативи експертом матеріалів для проведення експертизи вважають...
7	Збирання експертом із власної ініціативи матеріалів для проведення експертизи – це...
8	Експерт заявив клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків для проведення експертизи. У такий спосіб він реалізував...
9	Експерт на власний розсуд виклав у висновку експертизи виявлені під час її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не поставлено запитань. У такий спосіб експерт...
10	Експерт із власної ініціативи повідомив слідчого про виявлені під час проведення дослідження відомості, які мають значення для кримінального провадження та про які йому не поставлено запитань. У такий спосіб експерт...

4.3. Трифакторний аналіз результатів за кожним запитанням, що ґрунтувався на інформації про кількість правильних, неправильних і сумнівних відповідей на кожне запитання другого блоку анкети (табл. 3).

Таблиця 3

Результати опрацювання другого блоку запитань анкети

№ запитання	Відповіді		
	правильні	неправильні	сумнівні
1	100	4	2
2	8	93	5
3	89	15	2
4	93	11	2
5	77	24	5
6	81	20	5
7	85	16	5
8	89	14	3
9	85	16	5
10	57	48	1

Умовно запитання анкети можна поділити на теоретичні (1, 5, 6, 7), практичні (2, 8, 9, 10) і ситуативні (3, 4).

Так, когніція респондентів виявляє строка-тість залежно від характеру запитання. Правильні відповіді варіюються в діапазоні 8–100, неправильні – 4–93, сумнівні – 1–5. Найбільш зрозуміле для респондентів запитання 1, а найменш зрозу-

міле – 2. При цьому можна констатувати, що судовим експертам бракує чіткого усвідомлення можливості реалізації права експертної ініціативи на практиці.

4.4. Виведення відсоткового співвідношення на основі зафіксованих результатів кількісних показників за категоріями (табл. 4).

Таблиця 4

Відсоткове співвідношення результатів опрацювання другого блоку запитань анкети

№ запитання	Відповіді		
	правильні, %	неправильні, %	сумнівні, %
1	94,34	3,77	1,89
2	7,55	87,73	4,72
3	83,96	14,15	1,89
4	87,73	10,38	1,89
5	72,64	22,64	4,72
6	76,41	18,87	4,72
7	80,19	15,09	4,72
8	83,96	13,21	2,83
9	80,19	15,09	4,72
10	53,78	45,28	0,94

4.5. Формування понятійного апарату профілю респондента – поняттями «експертна ініціатива» та «межі експертної ініціативи» володіють від 76,41 % до 94,33 % опитаних, а процесуальними особливостями реалізації права експертної ініціативи на практиці – лише 7,54 %.

4.6. Узагальнення отриманих результатів і формування висновків.

За результатами опитування респондентів, які є практичними працівниками – атестованими судовими експертами Експертної служби МВС України, зафіксовані у відсотковому відображен-

ні показники засвідчують, що більшість респондентів володіють понятійним апаратом у галузі експертної ініціативи, проте за фактичної відсутності розуміння процесуальних особливостей реалізації права експертної ініціативи на практиці у випадках і формах, визначених законом (Нора, 2013, s. 210). При цьому тригерним виявилось запитання саме щодо процесуальних особливостей можливої реалізації права експертної ініціативи в процесі складання висновку в частині гіпотетичної необхідності його практичного процесуального оформлення.

Наукова новизна

Визначено рівень володіння судовими експертами понятійним апаратом у сфері права експертної ініціативи та опанування навичок реалізації такого права на практиці, баланс у системі теоретичних і практичних знань. Обґрунтовано необхідність систематизації знань, гармонізації нормативно-правової бази та подальшої алгоритмізації дій судових експертів у межах правового поля.

Висновки

1. За допомогою експерименту як засобу дослідження проаналізовано когніцію респондентів щодо експертної ініціативи. У результаті з'ясовано, що атестовані судові експерти Експертної служби МВС України, які взяли участь в анкетуванні, номінально володіють понятійним апаратом у галузі експертної ініціативи, але не мають чіткого усвідомлення процесуальних особливостей можливої реалізації такого права в практичній роботі в разі потреби.

2. Отримані результати систематизовано, при цьому визначено ступінь виконання поставлених завдань та ефективність методики проведення анкетування загалом. Встановлено рівень володіння респондентами понятійним апаратом у галузі права експертної ініціативи, а також можливості його реалізації на практиці.

3. Сформульовано пропозиції щодо реалізації права експертної ініціативи у практичній діяльності судових експертів, що полягають у необхідності: чіткої нормативно-правової регламентації права експертної ініціативи як специфічної правової категорії в частині підвищення рівня якості висновку судового експерта та, відповідно, забезпечення виконання основних принципів правосуддя – законності, прозорості та неупередженості, яких мають дотримуватися правові держави; удосконалення нормативно-правової бази у зазначеній сфері, а також подальшої гармонізації вітчизняного законодавства;

розроблення чіткого механізму з реалізації права експертної ініціативи в практичній роботі судових експертів у разі такої потреби, що сприятиме підвищенню якості проведених досліджень та чіткому дотриманню принципів правосуддя в цілому, а також встановленню істини, убезпечить судового експерта від психологічного навантаження, пов'язаного з настанням відповідальності за прояв експертної ініціативи.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розширенні кола респондентів і в уточненні запитань, що дозволить поглибити висновки та розробити рекомендації стосовно усунення когнітивних викривлень щодо експертної ініціативи.

References

- Bali, A. S., Edmond, G., Ballantyne, K. N., Kemp, R. I., & Martire, K. A. (2020). Communicating forensic science opinion: An examination of expert reporting practices. *Science & Justice: journal of the Forensic Science Society*, 60(3), 216–224. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2019.12.005>
- Ballod, B. A. (2019). *Metody i sredstva sotciologicheskikh issledovaniy: ucheb. posobie*. SPb.: Lan. 184 s. [in Russian].
- Belkin, R. S. (1997). Chastnye kriminalisticheskie teorii. V *Kurs kriminalistiki* (T. 2). M.: Jurist. 464 s. [in Russian].
- Belkin, R. S. (2000). *Kriminalisticheskaya entsiklopediya* (2-e izd. dop.). M.: Megatron XXI. 334 s. [in Russian].
- Boitcov, A. A. (2019). Pravo ekspertnoi initsiativy s pozitsii iuridicheskoi germeneytiki. *Teoriya i praktika sudebnoi ekspertizy*, 14(2), 115–127 [in Russian]. DOI: <https://doi.org/10.30764/1819-2785-2019-14-2-115-127>
- Churikov, A. V. (2020). *Osnovy postroeniya vyboriki dlia sotciologicheskikh issledovaniy*. M.: Institut fonda «Obshchestvennoe mnenie». 239 s. [in Russian].
- Diakonova, O. G. (2019). Pravo eksperta zaiavliat khodataistva, svyazannye s naznacheniem i proizvodstvom sudebnoi ekspertizy, kak realizatsiya ekspertnoi initsiativy. *Vestnik Universiteta imeni O. E. Kutafina (MGU)*, 5, 66–78 [in Russian]. DOI: <https://doi.org/10.17803/2311-5998.2019.57.5.066-078>
- Dikevych, K. H. (2019). Sudovo-ekspertna profilaktyka yak vyd profilaktyky zlochynnosti. *Molodyi vchenyi*, 8(72), 291–294 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-62>
- Fusaro, N. (2004). The Role of the Expert, of the Technical Consultant and of the Consultant for the Defensive Investigations in the Criminal Trial. *Forensic Science International*, 146 Suppl, 219–220. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2004.09.067>

- Gorbulinskaia, I. N. (2017). Ob ekspertnoi iniciative. *Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii*, 2, 41–42 [in Russian].
- Growns, B., & Martire, K. A. (2020). Human factors in forensic science: The cognitive mechanisms that underlie forensic feature-comparison expertise. *Forensic science international. Synergy*, 2, 148–153.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2020.05.001>
- Hora, I. V. (2013). Problemy vykorystannia spetsialnykh znan u kryriminalnomu sudochynstvi Ukrainy. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 1, 209–214 [in Ukrainian].
- Iakovleva, N. F. (2014). *Sotsiologicheskoe issledovanie: ucheb. posobie* (2-e izd., ster.). M.: Flinta. 250 s. [in Russian].
- Klymenko, N. I. (2007). *Sudova ekspertolohiia: kurs leksii: navch. posib. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. navch. zakl.* Kyiv: In Yure. 528 s. [in Ukrainian].
- Kopets, L. V. (2010). *Klasychni eksperymenty v psykhologii: navch. posib.* Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia. 283 s. [in Ukrainian].
- Kryriminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 4651-VI. (2012). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
- Mkhitarian, A. M. (2020). Teoretyko-pravovi osnovy rozvytku informatsiinoho suspilstva u Yaponii. *Pravova derzhava*, 39, 10–17 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.39.212974>
- Nadizhko, M. M. (2020). Vykorystannia spetsialnykh znan u sudovo-ekspertnii diialnosti: teoretyko-pravovi aspekty. *Kryriminalistychnyi visnyk*, 33(1), 25–36 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-33-1-25>
- Nedashkivska, O. A. (2020). Fenomen poniattia «ekspertna initsiatyva» ta suchasni problemy yii realizatsii v tsyfrovomu suspilstvi. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryriminalistyky*, 22, 201–210 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.15>
- Nedashkivska, O. A. (2021). Klopotannia yak protsesualna forma realizatsii sudovym ekspertom prava na ekspertnu initsiatyvu. *Kryriminalistyka i sudova ekspertyza*, 66, 168–177 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.18>
- Nedashkivska, T. Ye. (2020). *Eksperyment u psykholinhvistytsi (z dosvidu roboty): monohrafiia.* Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 230 s. [in Ukrainian].
- Orlovska, Yu. V., Kakhovych, O. O., & Kvaktun, O. O. (2019). Derzhavne upravlinnia rozvytkom informatsiinoho suspilstva v Ukraini. *Ekonomichnyi prostir*, 147, 103–114 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.30838/PES.2224.040719.103.551>
- Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy No. 67-r. (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy No. 4038-XII. (1994). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].
- Shcherbaniuk, D. V. (2018). Realizatsiia sudovym ekspertom prava na initsiatyvu v kryriminalnomu provadzhenni. *Natsionalnyi iuridicheskii zhurnal: teoriia i praktika*, 2, 181–185 [in Ukrainian].
- Shostko, O. Yu., & Podilchak, O. M. (2020). Cuchasni svitovi tendentsii zlochynnosti [Modern trends of world crime]. *Problemy zakonnosti*, 148, 184–200 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.193805>
- Sivchuk, I. (2021). Profesiina kompetentnist sudovoho eksperta. *Zbirnyk naukovykh prats L'OHOS* [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v1.34>
- Sychenko, V. V., Puhach, A. M., Marenichenko, V. V., & Khytko, M. M. (2020). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku informatsiinoho suspilstva. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 5–6, 76–80 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.5-6.76>
- Vermlyen, Y. (2010). The role of the forensic expert in criminal procedures according to Belgian Law. *Forensic science international*, 201(1–3), 8–13.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2010.04.017>

Список використаних джерел

- Bali, A. S., Edmond, G., Ballantyne, K. N., Kemp, R. I., & Martire, K. A. (2020). Communicating forensic science opinion: An examination of expert reporting practices. *Science & Justice: journal of the Forensic Science Society*, 60(3), 216–224.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2019.12.005>
- Баллод, Б. А. (2019). *Методы и средства социологических исследований: учеб. пособие.* СПб.: Лань. 184 с.
- Белкин, Р. С. (1997). Частные криминалистические теории. В *Курс криминалистики* (Т. 2). М.: Юристъ. 464 с.
- Белкин, Р. С. (2000). *Криминалистическая энциклопедия* (2-е изд. доп.). М.: Мегатрон XXI. 334 с.
- Бойцов, А. А. (2019). Право экспертной инициативы с позиции юридической герменевтики. *Теория и практика судебной экспертизы*, 14(2), 115–127.
DOI: <https://doi.org/10.30764/1819-2785-2019-14-2-115-127>
- Чуриков, А. В. (2020). Основы построения выборки для социологических исследований. М.: Институт фонда «Общественное мнение». 239 с.

- Дьяконова, О. Г. (2019). Право эксперта заявлять ходатайства, связанные с назначением и производством судебной экспертизы, как реализация экспертной инициативы. *Вестник Университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА)*, 5, 66–78.
DOI: <https://doi.org/10.17803/2311-5998.2019.57.5.066-078>
- Дікевич, К. Г. (2019). Судово-експертна профілактика як вид профілактики злочинності. *Молодий вчений*, 8(72), 291–294.
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-62>
- Fusaro, N. (2004). The Role of the Expert, of the Technical Consultant and of the Consultant for the Defensive Investigations in the Criminal Trial. *Forensic Science International*, 146 Suppl, 219–220.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2004.09.067>
- Горбулинская, И. Н. (2017). Об экспертной инициативе. *Вестник Московского университета МВД России*, 2, 41–42.
- Growns, B., & Martire, K. A. (2020). Human factors in forensic science: The cognitive mechanisms that underlie forensic feature-comparison expertise. *Forensic science international. Synergy*, 2, 148–153.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2020.05.001>
- Гора, І. В. (2013). Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 1, 209–214.
- Яковлева, Н. Ф. (2014). *Социологическое исследование: учеб. пособие* (2-е изд., стер.). М.: Флинта. 250 с.
- Клименко, Н. І. (2007). *Судова експертологія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.* Київ: Ін Юре. 528 с.
- Копець, Л. В. (2010). *Класичні експерименти в психології: навч. посіб.* Київ: Києво-Могилянська академія. 283 с.
- Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI. (2012). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- Мхітарян, А. М. (2020). Теоретико-правові основи розвитку інформаційного суспільства у Японії. *Правова держава*, 39, 10–17.
DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.39.212974>
- Надіжко, М. М. (2020). Використання спеціальних знань у судово-експертній діяльності: теоретико-правові аспекти. *Криміналістичний вісник*, 33 (1), 25–36.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-33-1-25>
- Недашківська, О. А. (2020). Феномен поняття «експертна ініціатива» та сучасні проблеми її реалізації в цифровому суспільстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 22, 201–210.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.15>
- Недашківська, О. А. (2021). Клопотання як процесуальна форма реалізації судовим експертом права на експертну ініціативу. *Криміналістика і судова експертиза*, 66, 168–177.
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.18>
- Недашківська, Т. Є. (2020). *Експеримент у психолінгвістиці* (з досвіду роботи): монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 230 с.
- Орловська, Ю. В., Кахович, О. О., & Квактун, О. О. (2019). Державне управління розвитком інформаційного суспільства в Україні. *Економічний простір*, 147, 103–114.
DOI: <https://doi.org/10.30838/P.ES.2224.040719.103.551>
- Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України № 67-р. (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
- Про судову експертизу: Закон України № 4038-XII. (1994). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- Щербанюк, Д. В. (2018). Реалізація судовим експертом права на ініціативу в кримінальному провадженні. *Національний юридический журнал: теорія і практика*, 2, 181–185.
- Шостко, О. Ю., & Подільчак, О. М. (2020). Сучасні світові тенденції злочинності [Modern trends of world crime]. *Проблеми законності*, 148, 184–200.
DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.193805>
- Сівчук, І. (2021). Професійна компетентність судового експерта. *Збірник наукових праць Л'ОГОС*.
DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v1.34>
- Сиченко, В. В., Пугач, А. М., Мареніченко, В. В., & Хитько, М. М. (2020). Механізми державного регулювання розвитку інформаційного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*, 5–6, 76–80.
DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.5-6.76>
- Vermeylen, Y. (2010). The role of the forensic expert in criminal procedures according to Belgian Law. *Forensic science international*, 201(1–3), 8–13.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2010.04.017>

Стаття надійшла до редакції 09.07.2021

O. Nedashkivska, Senior Forensic Expert
of Commodity, Gemological Research Sector,
Commodity, Gemological, Economic, Construction,
Land Research and Evaluation Activities Department,
Zhytomyr Scientific Research Forensic Center,
MIA of Ukraine, Zhytomyr, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2568-0201>

email: persik.emir@gmail.com

тел.: +38(093)750-88-98

T. Nedashkivska, PhD (Philological Sciences), Professor,
Head of Slavic and Germanic Languages Department,
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1131-4630>

email: meganed777@gmail.com

тел.: +38(067)424-24-82

EXPERIMENT AS A MEANS OF STUDYING THE COGNITION OF A FORENSIC EXPERT CONCERNING EXPERT INITIATIVE

The purpose of the article is to analyze the cognition of the respondents in relation to the expert initiative using such a research method as an experiment, as well as to make proposals for the implementation of the right of expert initiative in the practice of a forensic expert. **Methodology.** In order to achieve the set goal and solve the problems caused by it, general scientific and special methods were used. Among them are sociological method, with the help of which scientific conclusions are confirmed by the results of a survey of employees of expert departments, and verbal and communicative methods as a group of psychological and psychodiagnostic methods based on written communication using elements of statistical methodology. **Scientific novelty.** The research determined the level of forensic experts' knowledge of the conceptual apparatus in the field of the law of expert initiative and their mastering the skills of implementing such law in practice, the balance in the system of theoretical and practical knowledge. It also substantiated the necessity of systematization of knowledge, harmonization of the regulatory and legal framework and further algorithmization of the actions of forensic experts within the legal field. **Conclusions.** With the help of the experiment as a research method, the cognition of the respondents in relation to the expert initiative was analyzed. As a result, it was established that the certified forensic experts of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, who took part in the survey, nominally acquired the conceptual apparatus in the field of expert initiative, but do not have a clear understanding of the procedural features of the possible implementation of such a right in practical work if necessary. The obtained results were systematized, determining the degree of fulfillment of the set tasks and the effectiveness of the methodology for conducting the experiment as a whole. The level of respondents' knowledge of the conceptual apparatus in the field of the law of expert initiative was determined, as well as the possibility of its implementation in practice. Proposals were formulated regarding the implementation of the right of expert initiative in the practice of forensic experts, suggesting the need for a clear legal regulation of the right of expert initiative as a specific legal category in terms of improving the quality of the conclusion of a forensic expert and, accordingly, ensuring the implementation of the basic principles of justice - legality, transparency and impartiality which the legal states are obliged to adhere to; improvement of the regulatory and legal framework in this area, as well as further harmonization of domestic legislation; development of a clear mechanism for the implementation of the right of expert initiative in the practical work of forensic experts, if necessary, which will contribute to improving the quality of their research and strict adherence to the principles of justice in general, as well as establishing the truth, and protect the forensic expert from the psychological burden associated with the onset of responsibility for the manifestation of expert initiative.

Keywords: expert initiative; the right of expert initiative; forensic expert; experiment; survey; legislative regulation; cognition.

О. А. Недашковская, старший судебный эксперт
сектора товароведческих и геммологических исследований
отдела товароведческих, геммологических,
экономических, строительных,
земельных исследований и оценочной деятельности,
Житомирский научно-исследовательский
экспертно-криминалистический центр
МВД Украины, г. Житомир

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2568-0201>

email: persik.emir@gmail.com

тел.: +38(093)750-88-98

Т. Е. Недашковская, кандидат филологических наук, профессор,
заведующий кафедрой славянских и германских языков,
Житомирский государственный университет

имени Ивана Франко, г. Житомир

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1131-4630>

email: meganed777@gmail.com

тел.: +38(067)424-24-82

ЭКСПЕРИМЕНТ КАК МЕТОД ИССЛЕДОВАНИЯ КОГНИЦИИ СУДЕБНОГО ЭКСПЕРТА В ОТНОШЕНИИ ЭКСПЕРТНОЙ ИНИЦИАТИВЫ

Цель статьи – проанализировать когницию респондентов в отношении экспертной инициативы с применением такого метода исследования, как эксперимент, а также внести предложения по реализации права экспертной инициативы в практической деятельности судебного эксперта. **Методология.** Для достижения поставленной цели и решения обусловленных ею задач применены общенаучные и специальные методы. Среди них социологический, с помощью которого научные выводы подтверждены результатами анкетирования работников экспертных подразделений, вербально-коммуникативные методы как группа психологических и психодиагностических методов на основе письменного общения с использованием элементов статистической методики. **Научная новизна.** Определен уровень владения судебными экспертами понятийным аппаратом в сфере права экспертной инициативы и овладения навыками реализации такого права на практике, баланс в системе теоретических и практических знаний. Обоснована необходимость систематизации знаний, гармонизации нормативно-правовой базы и дальнейшей алгоритмизации действий судебных экспертов в пределах правового поля. **Выводы.** С помощью эксперимента как метода исследования проанализирована когниция респондентов в отношении экспертной инициативы. В результате установлено, что аттестованные судебные эксперты Экспертной службы МВД Украины, принявшие участие в анкетировании, номинально владеют понятийным аппаратом в сфере экспертной инициативы, но не имеют четкого осознания процессуальных особенностей возможной реализации такого права в практической работе в случае необходимости. Полученные результаты систематизированы, при этом определена степень выполнения поставленных задач и эффективность методики проведения эксперимента в целом. Установлен уровень владения респондентами понятийным аппаратом в сфере права экспертной инициативы, а также возможности его реализации на практике. Сформулированы предложения относительно реализации права экспертной инициативы в практической деятельности судебных экспертов, предполагающие необходимость четкой нормативно-правовой регламентации права экспертной инициативы как специфической правовой категории в части повышения уровня качества вывода судебного эксперта и, соответственно, обеспечения исполнения основных принципов правосудия – законности, прозрачности и непредвзятости, которых обязаны придерживаться правые государства; усовершенствование нормативно-правовой базы в указанной сфере, а также дальнейшей гармонизации отечественного законодательства; разработка четкого механизма по реализации права экспертной инициативы в практической работе судебных экспертов в случае такой необходимости, что будет содействовать повышению качества проведенных ими исследований и четкому соблюдению принципов правосудия в целом, а также установлению истины, обезопасит судебного эксперта от психологической нагрузки, связанной с наступлением ответственности за проявление экспертной инициативы.

Ключевые слова: экспертная инициатива; право экспертной инициативы; судебный эксперт; эксперимент; анкетирование; законодательная регламентация; когниция.